

ENES b. FEDÂLE

(أنس بن فضالة)

Enes b. Fedâle b. Adî
el-Ensârî ez-Zaferî
(ö. 3/625)**Sahâbî.**

Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan Enes'in babası Fedâle de sahâbidir. Kardeşi Müennis'le birlikte Uhud Gazvesi'ndeki hizmetleri dolayısıyla bilinmektedir. Mekke'lilerin Uhud'a doğru gelmekte olduğu duyulunca Hz. Peygamber Enes'le kardeşini düşman hakkında bilgi toplamakla görevlendirmiş, onlar da Akîk mevkiindeki Kureyşliler'i gözetleyerek durumları, sayıları ve konak yerleri hakkında bilgi getirmişlerdir.

Enes b. Fedâle'nin, Resûl-i Ekrem'e biat eden hanımlardan Aysâ bint Hâris'le evlendiği ve bu evlilikten Muhammed adını verdikleri bir çocuğun dünyaya geldiği, Hz. Peygamber'in onları Benî Zafer'deki evlerinde ziyaret ettiği bilinmektedir. Medine'ye hicret ettikleri sırada henüz iki haftalık olan oğulları Hz. Peygamber'in kucağına verildiğinde onun başını okşayarak dua ettiği, ona kendi adını koymalarını söylediği rivayet edilmiştir.

Enes b. Fedâle Uhud Gazvesi'nde şehid düşmüş, yetim kalan oğlu Resûl-i Ekrem'in huzuruna getirildiğinde satılmamak ve hibe edilmemek kaydıyla Hz. Peygamber ona bir hurmalık bağışlamıştır. Muhammed'in on yaşında iken Vedâ hakkında bulunduğu nakledilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkidî, *el-Megâzî*, I, 206-207, 336; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 37; VIII, 342; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, I, 16; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 74; III, 345, 529-530; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, VII, 300; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), I, 149; V, 80-81; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 70-71; III, 206-207, 370-371, 468-469; IV, 372.

ALİ OSMAN ATEŞ

ENES b. MÂLİK

(أنس بن مالك)

Ebû Hamza Enes b. Mâlik
b. Nadr el-Ensârî
(ö. 93/711-12)

Hz. Peygamber'e hizmetiyle tanınan ve en çok hadis rivayet eden sahâbilerden biri.

Hicretten on yıl önce doğdu (612). Hazrec kabilesinin Neccâroğulları sülâlesinden olup topladığı ekşi bir bakla çeşidi sebebiyle kendisine "Ebû Hamza" kün-

yesini Resûl-i Ekrem vermiştir. Künyesinin Ebû'n-Nadr olduğunu söyleyenler de vardır. Resûlullah'a on yıl hizmet ettiği için "Hâdimü'n-Nebî" lakabıyla anıldı. Babası Mâlik b. Nadr'in müslümanlara karşı olduğu, İslâmîyet'in Medine'de yayılmaya başladığı günlerde karısı Ümmü Süleym'in müslüman olmasına kızarak Şam'a gittiği ve orada öldüğü rivayet edilmektedir. Enes'in annesi Ümmü Süleym, kardeşi Berâ b. Mâlik, teyzesi Ümmü Harâm, adını aldığı amcası Enes b. Nadr ve üvey babası Ebû Talha tanınmış sahâbilerdendir. Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettiği zaman henüz on yaşında, okur yazar ve zeki bir çocuk olan Enes'i annesi veya üvey babası (Buhârî, "Veşâyâ", 25) Resûl-i Ekrem'in hizmetine verdi. Enes b. Mâlik Hz. Peygamber'in vefatına kadar on yıl onun hizmetinde bulundu.

Resûl-i Ekrem'in terbiyesiyle yetişen Enes onunla birlikte Hudeybiye Antlaşması, Hayber seferi, Umretü'l-kazâ, Mekte'nin fethi, Huneyn Gazvesi, Tâif Muhararası ve Vedâ haccında bulundu. Yaşının küçüklüğü sebebiyle savaşçı olarak katılmadığı Bedir Gazvesi'nde de Hz. Peygamber'in yanından ayrılmadı.

Resûl-i Ekrem'in vefatından bir müddet sonra Hz. Ebû Bekir Enes'i Bahreyn'e vergi tahsildarı olarak göndermeyi düşündüğü zaman Hz. Ömer onun gençliğinin bu görev için bir engel teşkil etmeyeceğini belirterek bu tayini destekledi. Hz. Ömer devrinde Basra'ya vali tayin edilen Ebû Mûsâ el-Eş'arî bazı sahâbîlerle birlikte Enes'i de beraberinde götürdü. Basralılar'a namaz kıldırın, hadis ve fıkıh okutan Enes b. Mâlik bir müddet Dimaşk'ta kaldı; daha sonra Basra'ya yerleşti. Evinin eski Basra'nın kuzeybatısında, şehre 14 km. uzaklıktaki Zâviye semtinde bulunduğu söylenmekte (Nâsır en-Nakşibendî, XXXVI/1-2, s. 282), Basra'da ayrıca dört evinin olduğu kaydedilmektedir. Abdullah b. Zübeyr'in halifeliği zamanında kırk gün süreyle Basra valiliği yapan Enes İran savaşlarına katılarak Tüster'in fethinde bulundu ve esir alınan Tüster Valisi Hürmüzân'ı Hz. Ömer'e kendisi götürdü.

Emevî halifelerinin çoğuna yetişen Enes Haccâc'ın zulmüne uğrayanlardan biridir. 74 (693) yılında Câbir b. Abdullah, Sehl b. Sa'd ve Enes b. Mâlik'i aşağılayarak halkın gözünden düşürmek isteyen Haccâc onları Hz. Osman'a yardım etmemek, dolayısıyla da ölümüne sebep olmakla suçladı; Enes'le Sehl'in boyun-

larına, Câbir'in de eline damga vurdu. Ayrıca devlete baş kaldıran âsilere yardım ettiğini söylediği Enes'in bütün mallarına el koydu. Onun Halife Abdülmelik b. Mervân'a şikâyet mektubu yazarak yapılan zulümleri haber vermesi üzerine halife Haccâc'a gönderdiği tâlimatta Enes'in mallarını iade ederek kendisinden özür dilemesini emrettiği gibi Enes üzerindeki emirlik hakkını kaldırdığını bildirdi.

Basra'da vefat eden sahâbîlerin sonuncusu kabul edilen, 100 yıldan fazla yaşaması sebebiyle **muammerûn***dan sayılan Enes 93 (711-12) yılında 103 yaşında vefat etti. Onun 90 (709), 91 (710), 92 (711) ve 95 (714) yıllarında vefat ettiğini ileri sürenler de vardır.

Enes'in sahip olduğu üstün meziyetleri, uzun yıllar Resûlullah'ın hizmetinde bulunup onun terbiyesiyle yetişmesi yanında Hz. Peygamber'in sevdiği ve takdir ettiği bir aileye mensup olmasıyla da açıklamak mümkündür. Resûl-i Ekrem zaman zaman Enes'lerin evine uğrar, yemeklerini yer, orada öğle uykusuna yatar, ev halkına cemaatle nâfile namaz kıldırırdı. Hz. Peygamber'in bu aileye gösterdiği iltifatı soy yakınlığı veya süt akrabalığı ile izah etmeye kalkışanlar olmuştur. Hicretten hemen sonra muhacirlerle ensar arasında yapılan kardeşlik bağı (**muâhât***) merasiminin bu ailenin evinde cereyan etmesi onların ashap içindeki yerini gösteren bir başka husustur. Annesi Ümmü Süleym'in isteği üzerine Resûl-i Ekrem Enes'e ömrünün uzun, evlâdının çok, malının bol olması ve bazı rivayetlere göre cennete girmesi için dua etmiştir. Bu duaların bereketiyle Enes 100 yıldan çok ömür sürmüş, soyundan gelen 120'den fazla kişinin öldüğünü görmüş (Buhârî, "Şavm", 61) ve hemen bütün kaynaklarda belirtildiğine göre bahçesindeki ağaçlar yılda iki defa meyve vermiştir (Tirmizî, "Menâkıb", 45). Kuraklık yüzünden mahsulün zarar gördüğü kendisine söylendiği zaman yağmur için dua etmiş ve yağmur yağdığı görülmüştür.

Hz. Peygamber'in hizmetinde bulunduğu yıllarda ondan birçok hususu öğrenmesi, uzun hayatı boyunca Resûl-i Ekrem'den öğrendiklerini öğretmeye çalışması Enes b. Mâlik'in en önemli yönünü teşkil eder. Resûl-i Ekrem'in eğitim ve öğretim tarzına, insanlara, özellikle de çocuklara karşı hoşgörüsüne ve diğer ahlâkî davranışlarına dair birçok bilgi onun vasıtasıyla rivayet edilmiştir. Barış

zamanında ve sefer esnasında Resûlullah'ın yanında kaldığını, her zaman onun istediği gibi davranmadığını, bununla birlikte ondan bir defa bile azar işitmediğini, bir hatası yüzünden kendisini uyuracak olan hanımlarını, "Bırakın çocuğu! O Allah'ın dilediğinden başka birşey yapmamıştır" diye yatıştırdığını nakleder.

Resûl-i Ekrem'in genellikle "yavrucuğum" diye hitap ettiği, bazan "iki kulaklı" (zü'l-üzüneyn) diye takıldığı Enes iyi bildiği sünnete uygun şekilde yaşamaya çalışırdı. Ebû Hüreyre, onun kıldığı namazın Resûlullah'ın namazına çok benzediğini ifade ederdi. Resûl-i Ekrem'in vefatından sonra kendisini çok özlediğini, her gece rüyada gördüğünü, huzuruna çıkıp, "Yâ Resûlallah! Küçük hizmetkârın geldi" demeyi çok arzu ettiğini söylardı. Hz. Peygamber'e ait bir çubukla bir saç telini yanından hiç ayırmaz, önce bunların kabrine konulmasını isterdi. Vefat ettiği zaman vasiyeti üzerine çubuk kefeniyle böğrü arasına, saç teli de dilinin altına yerleştirildi. Yanından ayırmadığı diğer bir hâtırâ da Mısır Hükûmdarı Mukavkıs'ın Resûl-i Ekrem'e hediye ettiği cam bardaktı.

Enes b. Mâlik aynı zamanda iyi bir ok atıcısıydı. Çocuklarını da bu spora teşvik eder, onlara ok yarışları yaptırır. Bir defasında Mekke yakınlarındaki Mer-rüzahrân'da bir tavşanı ürkütüp kaçırdıklarını, herkesin yorulduğu bir sırada kendisinin tavşana yetişip yakaladığını ve onu alıp üvey babası Ebû Talha'ya getirdiğini, tavşanı pişirdikten sonra butlanı Resûl-i Ekrem'e götürdüklerini söylemesi (Buhârî, "Hibe", 5) çocukluk yıllarından itibaren spora yatkın olduğunu göstermektedir. Enes'in çocukluk yıllarında alında bir tutam kâkülü bulunduğu, Resûl-i Ekrem'in bazan onun kâkülünü tutup çektiği, sonraki yıllarda ala-

ca hastalığı sebebiyle yüzünde bir beyaz leke hâsıl olduğu rivayet edilmektedir.

Çok hadis rivayet ettikleri için "müksirün" diye anılan yedi sahâbiden biri olan Enes, sayısı tekrarlarıyla birlikte 2286'yı bulduğu söylenen rivayetleriyle müksirünün arasında üçüncü sırada yer almıştır. Çeşitli sayımlara göre rivayetlerinin 168'i (veya 180) hem Buhârî hem de Müslim'in *el-Câmi'u's-şâhih*'lerinde yer almış, Buhârî ayrıca seksen, Müslim de doksan kadar rivayetine yer vermiştir. Enes b. Mâlik'in rivayetleri toplu olarak Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde bulunmakta olup (III, 98-292) eserin Dârü'l-fıkr tarafından yapılan numaralı neşrine göre (Beyrut 1411/1991) bunların sayısı mükerrerleriyle birlikte 2172'dir.

Resûl-i Ekrem'den başka Hz. Ebû Bekir, Ömer, Osman, Fâtıma, Muâz b. Cebel, Üseyd b. Hudayr, Ebû Zer, annesi Ümmü Süleym, teyzesi Ümmü Harâm, teyzesinin kocası Ubâde b. Sâmî, üvey babası Ebû Talha gibi sahâbilerden de hadis öğrenen Enes b. Mâlik'ten Hasan-ı Basrî, İbn Sîrîn, Şa'bî, Ebû Kılâbe el-Cermî, Mekhûl b. Ebû Müslim, Ömer b. Abdülazîz, Zührî, Katâde b. Diâme, Ebû Amr b. Alâ gibi ünlü şahsiyetler hadis almışlardır. Enes'in güvenilir talebeleri 150 (767), zayıf talebeleri de 170'li (786) yıllara kadar yaşamış ve kendisinden 200 kadar talebe rivayette bulunmuştur. 200 (815) yılı civarında ölen ve yalancılıkla itham edilen bazı kimseler de ondan hadis rivayet ettiklerini ileri sürmüşlerdir.

Enes b. Mâlik hadis rivayeti sırasında titiz davranır, hata yapmaktan korkardı. Hz. Peygamber'den duyduğunu aynen aktarmamış olabileceği düşünceyle hadisi rivayet ettikten sonra, "Veya Resûlullah böyle bir şey dedi" (ev kemâ kâle Resûlullah) ilâvesinde bulunurdu (*Müsned*, III, 205, 235, 250). Rivayetlerinin yazılı olduğu defterleri gerektiğinde talebelerine göstermesinden anlaşıldığına göre hadisleri ezberlemekle yetinmeyip onları yazıyordu. Çok hadis bildiği halde titizliği sebebiyle bütün bildiklerini rivayet etmez, çok rivayet edenin yanılacağı söylerdi. Enes b. Mâlik ayrıca ashop arasında orta derecede fetva verenlerden biriydi.

Uzun yıllar yaşadığı halde hâfızası bozulmayan Enes'in geniş hadis kültüründen faydalanan Basralılar'ın bu imkâna sahip oldukları için çok mutlu oldukları rivayet edilir. Bazı hadislere itiraza yeltenen *ehl-i ehvâ'*ya karşı, "Gelin işin doğrusunu Enes'ten öğrenelim" diyebilme-

leri onlara büyük güç ve moral kazandırmıştır (Heysemî, IX, 325).

BİBLİYOGRAFYA :

Miftâhu künûzi's-sünne, s. 65; *Müsned*, III, 98-292; Buhârî, "Savm", 61, "Hibe", 5, "Veşâyâ", 25, "Da'avât", 26, 47; Müslim, "Mesâcid", 268, "Fezâ'ilü's-şâhâbe", 141-146; Ebû Dâvûd, "Edeb", 1; Tirmizî, "Birr", 69, "Menâkıb", 45; İbn Sa'd, *e't-Tabakât*, I, 485; VII, 17-26; Halife b. Hayyât, *e't-Tabakât* (Zekkâr), I, 205-206, 438; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), III, 663-665; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 71-73; Hatîb el-Bağdâdî, *Takvîdül-ilm* (nşr. Yûsuf el-Uş), Dimaşk 1974, s. 95; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), I, 151-152; II, 472; VII, 345-346; Nevevî, *Tehzîb*, I, 127-128; Zehebî, *A'âmü'n-nübelâ*, III, 395-406; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 81-100*, s. 288-296; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, IX, 325; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 71-72; a.mlf., *Tehzîbü'l-Tehzîb*, I, 376-379; Şevkânî, *Derrü's-sehâbe*, s. 417, 658; Nüveyhiz, *Mucemü'l-müfessirîn*, s. 96-97; Abdülhamîd Tahmâz, *Enes b. Mâlik*, Dimaşk 1407/1987; Nâsir en-Naksibendî, "el-Başratü'l-ı-kadîme", *Sumer*, XXXVI/1-2, Bağdad 1980, s. 282; A. J. Wensinck — J. Robson, "Anas b. Mâlik", *EI²* (Fr.), I, 496; Wensinck, *el-Mucem*, VIII, 19-24.

İBRAHİM CANAN

ENES b. NADR

(أنس بن النضر)

Enes b. en-Nadr b. Damdam
el-Ensârî el-Hazrecî
(ö. 4/625)

Sahâbî.

Benî Adî b. Neccâr kabilesinden olup Enes b. Mâlik'in amcasıdır. Bedir Savaşı'na katılmadığı için duyduğu üzüntüyü Hz. Peygamber'in huzurunda dile getiren Enes, müşriklerle yapılacak ilk savaşta kendini göstereceğini söyledi. Daha sonra Uhud Gazvesi'ne katıldı. Bu savaşta müslümanların bozguna uğraması ağırına gittiği için onların bu hallerinden dolayı Cenâb-ı Hak'tan mağfiret diledi ve müşriklerin Resûlullah'a karşı saygısız tutumları sebebiyle de Allah'a sığındı. Ardından kılıcına yapışarak savaş meydanına doğru ilerlerken bozguna uğrayan sahâbilerden Sa'd b. Muâz'a rastladı ve ona cennetin kokusunu Uhud tarafından aldığını söyleyerek geri dönmelerini tavsiye etti. Daha sonra, Hz. Ömer ve Talha b. Ubeydullah'ın da aralarında bulunduğu bir grubun Hz. Peygamber'in vefat ettiğini ileri sürüp bir köşede çaresiz bir şekilde oturduklarını görünce onlara Resûlullah neyin uğruna öldüyse aynı şey uğruna ölmek gerektiğini söyleyerek kendilerini toparlamalarına vesile oldu. Düşmanla kahramanca karşılaşan Enes savaş esnasında Süfyân b.

Enes b. Mâlik'in rivayet ettiği bir hadis-i şerifi ihtiva eden ve Muhammed Atâullah tarafından hazırlanmış sülûs-nehis levha (İÜ Ktp., İbnülemin, nr. 142-68)

